PAVAO PAVLIČIĆ

Ivan Radak levele, melyet Észak-Itáliából küldött barátjának városukba

Kedves barátom! El sem mondható, mekkora erőfeszítést követel tőlem e levél megírása. Minden szónál megtorpanok, gyötrődöm, latolgatok minden egyes kifejezést, mint aki értékes dolog eladásáról határozott, végül mégis nehezen szánja rá magát. Nem mintha kutatnom kellene a megfelelő téma vagy hangnem után, hogy fel tudjam idézni régi levélváltásaink hangulatát, annak ellenére, hogy már régóta nem állunk kapcsolatban egymással. Nem, ugyanolyan közel állsz hozzám, mint annakidején. Ennél jóval bonyolultabb okokkal szolgálhatok, melyekre nagyon nehéz magyarázatot találni. De először is elnézést kell kérnem e levél miatt, mert olyan, amilyen, majd nem marad más hátra, mint hogy megvilágítsam az okokat és bizonyítsam meglétüket. Csodás, hihetetlen és kínzó okok ezek, miattuk oly nehéz tollat ragadnom és írnom neked. Mindenesetre biztos vagyok benne, hogy megértesz, de legalábbis mindent megteszel ennek érdekében.

Indulásom előtt sok szó esett már arról, miért is megyek Itáliába, ezért a továbbiakban nem térek ki erre. Kihagyom e kisvárosba való megérkezésem történetét (a város egyébként sok mindenben hasonlít a miénkre), elhagyom azokat az eseményeket, melyek kevésbé fontosak, mint amit most el akarok mondani neked. Nem írok most érzéseim többségéről sem, vagy arról, milyen válságban voltam, míg fel nem találtam magam, s nyugalomra nem leltem, annak ellenére, hogy szívesen mondanék neked pár szót erről is.

Bizonyára megérted, legnagyobb nehézséget a nyelv okozta. Nem mintha nehezen tanultam volna, de tökéletes nyelvtudás híján az embernek folyton az az érzése támad, hogy nem szótári értelemben használják a szavakat. Ez aggódással tölt el, ami vagy ösztönöz vagy elnémít és annyira megtör, hogy haza menekülsz. Ráadásul hivatásom gyakorlásának elengedhetetlen feltétele a nyelvtudás. Ezért abban a kis nyomdában, ahol szerencsére gyorsan munkára leltem, először kisegítőként dolgoztam és folyamatosan tanultam. Azonban hamarosan elértem kitűzött célomat, és úgy bántam a nyelvvel, mintha az anyanyelvem lenne (már amennyire ez lehetséges); ettől azt vártam, hogy eltűnnek az idegeneknek nehéz-

séget okozó megértési korlátok. Ám amikor kezdetét vette az, amiről be akarok neked számolni, még nem voltam ezen a szinten. Főként ezért történhettek meg velem az alábbiak.

Akkoriban ismerkedtem meg egy nyugállományba vonult történésszel, De Vitis professzorral, aki már tíz éve él ebben a városban, kutatva valami újhitű gyülekezet, reformista szekta tevékenységét, melynek tagjai évszázadokkal ezelőtt egy templomocska pincéjében gyűltek össze, ami ma már romosan áll dombja tetején a ciprusok között. A professzor alacsony, őszes ember volt, hátrafésült hajjal, horgas orral, nagy hassal, vékony lábakkal. Estefelé szoktunk találkozni egy platán alatt, a főtéri kávézó kerek asztalkájánál. A nap a szemközti házak mögött nyugodott le, amitől ezek az épületek a kolostori nyomdák századeleji könyvekben található város-sziluettjeire hasonlítottak. A terecske csaknem teljesen kihalt már, mi pedig a történelemről meg arról a bizonyos szektáról beszélgettünk, miközben lassan leszállt az alkony, hogy még elevenebbé és meghittebbé varázsolja beszélgetésünket.

Végül szabadidőmben csatlakoztam De Vitis kutatásához, s mikor beavatást nyertem a titkok többségébe, ezek számomra mindennél fontosabbá váltak. Egy kérdés különösen foglalkoztatta De Vitist, melyről izgatottan, hosszasan és hadarva beszélt, ilyenkor erősen gesztikulált, annak ellenére, hogy jó nevelésben részesült.

Ugyanis e réges-rég feloszlott protestáns gyülekezet után fennmaradt szövegekben, melyeket régi ládákban leltünk meg (el kell árulnom neked valamit ezekről a ládákról: durván faragott fából készültek, különös szag áradt belőlük, mely a szétzilált és izgatott kornak, ugyanakkor a szekta mély nyugalmának és meggyőződésének, az egyetlen Istenben való hitnek tiszta lehelete volt), szóval e ládákból előkotort szövegekben itt-ott megmagyarázhatatlan, apró nyelvi hibák tűntek fel, amelyeket nem lehetett sem tudatlansággal, sem a latin helyesírás tökéletlenségével, sem mással igazolni. A hibák minden különösebb indok nélkül bukkantak fel, ugyanakkor úgy tűnt, valamilyen rendszerbe szerveződnek, tehát nem véletlenül kerültek oda. Ez mindkettőnket zavarba hozott, de mégsem tudtuk meglelni a megoldást, annak ellenére, hogy ez lassacskán a legfőbb, tulajdonképpen egyetlen foglalatosságunkká vált. Mikor De Vitis professzor meghalt, én folytattam az iratok vizsgálatát, mert időközben tökéletesítettem latin nyelvtudásomat, és megismerkedtem az iratok őrzőivel is.

Nem igazán tudom, a kriptográfiáról és a rejtjelezésről szerzett tudásomat hogyan hoztam összefüggésbe a szekta irataiban található hibákkal. Ez az ötlet valahogy befészkelte magát gondolataimba, és bizonyos sikerek szintén arra ösztönöztek, hogy folytassam a megkezdett utat, melyen korábban eltévedtem. Túlontúl bonyolult lenne a teljes folyamatot bemutatni, ezért csak a végeredményt osztom meg veled: rájöttem, hogy ezek a protestánsok egy egészen sajátos, titkos nyelven érintkeztek, melyhez hasonlót tudtommal sem előttük, sem

utánuk nem alkotott senki. Ez tulajdonképpen megfelel az egyszerű latin vagy olasz nyelvnek, csakhogy itt a szavak egészen más jelentést hordoznak, mint egyébként, vagyis teljesen szabályosan és értelmesen beszélhetünk hétköznapi nyelven úgy, hogy ugyanakkor a szavak logikusan beleilleszkedjenek egy másik, szintén érthető, teljesen új nyelv rendszerébe. Így például a *víz* szó jelenthet *menni*-t is (azzal a megkötéssel, hogy a hétköznapi nyelv deklinációja a titkosban konjugációként szolgál), a *könyv álmodni*-t, és a *tenger nézni*-t. Mindez nagyszerűen funkcionál, minden kombináció elképzelhető. A latin, illetve az olasz nyelvvel párhuzamosan egy másik, eltérő jelentést hordozó nyelv is létezik. Így foglalhatnak magukba az egyszerű imák és legendák eretnek tanokat és harcra való buzdítást is. Csakhogy néha bizonyos hibákat el kell követni az egyik vagy a másik nyelv javára, de hogy melyikére, az a beszélőre vagy az íróra van bízva. A protestánsok, szerencsémre vagy hát éppen szerencsétlenségemre, szívesebben követtek el hibákat a közönséges latin vagy az olasz nyelv rovására. Minderről a legtöbbet a szekta Nagymesterének, Johannes de Ragusának különös és kétértelmű (hétköznapi nyelven írott) műveiből tudhattam meg, aki e titkos gyülekezet valamiféle krónikása lehetett. Segítségemre volt továbbá gyengécske olasz nyelvtudásom (erről korábban már szót ejtettem) és az ebből adódó nehézségek is.

Mondanom sem kell, mekkora érdeklődéssel olvastam azokat az iratokat (ugyanis azt a nyelvet gyorsan megtanultam), és mennyi örömöt szerzet nekem tartalmuk megismerése. Ragyogó eszmékre, csodás stílusra és különösen érdekes adatokra leltem bennük. Délutánokat töltöttem a kövér füzetbe fűzött, gyűrött papírlapok fölött, csodálkoztam és ámulatba estem, idézeteket írtam ki, visszavisszatértem hozzájuk, újraolvastam az egészet, megfejtettem, s olykor titokban magammal vittem valamelyiket haza is, hogy éjszaka folytathassam az olvasást. Néhány hónapon keresztül ez teljesen lefoglalt, s miközben a szedők állványait ellenőrizgettem, vagy átfutottam a könyvnyomatokat, melyek kiadásában közreműködtem, csak a protestánsokra és irataikra tudtam gondolni.

Ám nem álltam meg ezen a ponton, minden egyre bonyolultabbá sűrűsödött, és itt érkezem el oda, amit tulajdonképpen el szeretnék mondani neked. Ugyanis a régi iratok vizsgálatából eredő tapasztalatot alkalmazni kezdtem arra is, amit a mindennapokban hallottam, olvastam vagy korrigáltam. Titkos módon olvastam újságot, a terek feliratait, szépirodalmat, tudományos szövegeket, és így figyeltem az emberek beszédét is. Rettenetes és hihetetlen dolgokat fedeztem fel. Észrevettem, hogy számos újsághír, de még a bor melletti csevegés is hihetetlen üzenetet rejt; hogy a könyvek és a sírfeliratok fenséges történelmi tanúságtételeket tartalmaznak, hogy a politikai szónoklatokban, kiáltványokban és dicsőítő énekekben regék vagy teológiai traktátusok bújnak meg. Mindez beszippantott, elvarázsolt, és kis híján végleg elvesztem. E titkos nyelven írott vagy mondott, eddig ismeretlen tudományos axiómák, életbölcsességek és jövendölések világában léteztem (némelyiket meg is fogadtam a magam számára). Hát fel tudod

fogni, mit jelent ez? Azt, hogy én vagyok az egyetlen (esetleg mégsem?), aki e titok birtokában van, és csak rajtam múlik, hogy a köz javára fordítom-e? Menynyire gazdag és bölcs vagyok, hogy mennyire elveszett és zavarodott? Minden szó mögött, ami eljut hozzám valamilyen igazság vagy hazugság rejtőzködik, valamilyen bölcsesség vagy badarság, valamilyen nyilatkozat vagy szerelmi üzenet, amiről eddig még senki sem tudott. E roppant világban bolyongok, de remélem, nem lesz mindig így.

Talán már érted, milyen nehézséget okoz számomra az írás és a beszéd. Néha eltévedek, nem tudom, melyik világban is vagyok, de nem ez a legrosszabb, hiszen leginkább abban a másikban, a titkosban bolyongok. A legfájóbb az, hogy minden szó, amit kimondok, vagy leírok, számomra mást is jelent, egy új és ismeretlen világba vezet át, s magamról meg a mindenségről váratlan tudással szolgál. Átérzed már, mennyire szeretnék pontosan fogalmazni, hogy mekkora felelősség nyomaszt? Szerencse, hogy nem szavakkal gondolkodom, különben teljesen elveszett lennék, hiszen állandóan felfedeznék valamit, ami nyomasztana és sehogyan sem tudnám elhessegetni.

Azt hiszem, sikerült megértetnem, miért okoz nehézséget nekem az írás. Néha csak a kezeimmel szeretnék beszélni, csak tenni szeretném, nem mondani azt, amit gondolok. De tudom, ez teljességgel lehetetlen. Gyanítom, az lesz a válaszod, lám mégis viszonylag hosszú levelet sikerült írnom. Ez igaz, bár nem tudom, meddig leszek még ilyen állapotban. Nemrégiben ugyanis, visszatérve az iratokhoz, felfedeztem, hogy abban a titkos nyelvben ugyanúgy előfordulnak hibák. Egy harmadik nyelv létének lehetősége rémülettel töltött el, de csakhamar megnyílt előttem, s már meglehetősen jól olvasom. Ám mögötte újabb rejtőzik, és biztos vagyok benne, hogy ez nem az utolsó, ha egyáltalán valamikor vége szakad e folyamatnak.

Ítéld meg magad, milyen lehet számomra írni és beszélni. A világtól elvonultan élek, és ez azon ritka alkalmak közé tartozik, amikor szavakkal bíbelődöm, gyötörnek engem és belém csimpaszkodnak. De ami a legrosszabb, mindebből semmit nem írhatok le, mert a második vagy a harmadik jelentés lejegyzésekor, újabbak és újabbak merülnek fel. Nehéz nekem, elmondhatatlanul nehéz, mert minden szó számomra ütést jelent (most már övön aluli ütést). Nehéz nekem, mert ha valakivel őszintén és maradéktalanul közölni akarok valamit, e nyelveket megbékélésre kell késztetnem. Ez a legfontosabb. Mikor már összhangba hozom őket, mikor a különféle nyelveken már ugyanazt fejezem ki, akkor mondhatok valami fontosat. És még ha a gyanú folyton ott is motoszkál bennem, hogy nem értesz meg igazán, hogy nem vagy már a barátom, és nem érzel rá szavak nélkül arra a legfontosabbra, biztosítalak, ez a levél minden általam ismert nyelven feléd fordul, a szíved és a barátságunk felé.

KOLLÁR ÁRPÁD fordítása